

SÖRMLANDS- LÅTEN

Nr 1 2023

Medlemstidning för Södermanlands Spelmansförbund

Sörmlandslåten

Medlemstidning för **Södermanlands Spelmansförbund**
c/o Lars Wennerholm

Sockenvägen 9, 632 33 Eskilstuna

pg: 12 24 74-0

org.nr. 818500-9233

Medlemstidningen Sörmlandslåten

Ansvarig utgivare:

Adela Björn

Redaktionskommitté, sormlandslaten@sormlandsspel.se

Birgitta Stenberg

Kerstin Lanbeck Vallén

Leif Johansson

Styrelse:

Ordförande Adela Björn

Sekreterare Christina Frohm

Kassör Klara Holstad

Övr ledamöter: Maria Melin, Emma Tjernström, Ing-Marie Rapp

Suppleant: Thor Pleijel

Revisorer: Amanda Gydemo-Östbom och Håkan Alm. Revisorssuppleant: Annelie Sandell

Framsidan: Årsmötet 2023, foto Leif Johansson

Skicka din **e-postadress** till oss, då kan du få information digitalt! Och kom ihåg att meddela ändringar; vid varje utskick får vi några mail i retur pga felaktiga e-post-adresser!

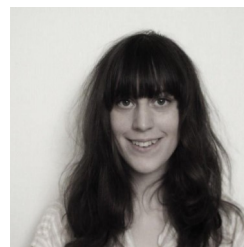
Skicka adressen till nyhetsbrev@sormlandsspel.se

Bidrag till kommande nummer av tidningen vill vi ha som word-fil eller text-fil till sormlandslaten@sormlandsspel.se. (Kontakta redaktionen om du vill skicka fysiskt material.)

Använd om möjligt Times New Roman, stl 10 med 1,15 i radavstånd. Bifoga gärna bilder (i jpeg-format som separata filer), det lättar upp och gör det enklare att läsa tidningen. Vi förbehåller oss rätten att redigera insända bidrag, samt i förekommande fall sortera och prioritera bland insända bidrag.

Annonser om evenemang skickas till Kerstin Lanbeck Vallén kerstin.lanbeck@telia.com som lägger upp dem på www.sormlandsspel.se där all aktuell information återfinns.

Ordförande har ordet

Igår, den sista februari, beslutade jag och mina kollegor oss för att ta vår kafferast utomhus. Det blev årets första "utekaffe". Vi satt längs med folkhögskolans husvägg och lapade sol. Ett litet bi kom och surrade runt oss, visserligen för tidigt men med en hälsning om att nu blir det ljusare, nu blir det varmare.

Om lite mindre än två veckor håller vi årsmöte i Södermanlands spelmansförbund. Om två år firar samma förbund 100 år. Självklart gör detta att man funderar lite extra över föreningslivet. Själv har jag nu suttit i styrelsen i 10 år; ett litet eget jubileum. Jag var 24 år när jag började som suppleant, då visste jag i ärlighetens namn knappt vad det var. Jag kände mig inte heller speciellt motiverad inför föreningslivet, jag visste inte ens om jag kunde bidra med något. Men jag tänkte att ett år kan jag väl sitta. Jag hade väntat mig något lite högtravande och svårt, men det var inte vad som mötte mig. Det som mötte mig var välkomnande och trevligt, det var gemenskap och musik. Där idéer och tankar fick ta plats, höras, nötas och göras. Och fika så klart! Som folkhögskollärare måste man alltid lyfta fram fikaten!

Det är inte bara den fina gemenskapen som har hållit mig kvar. Jag tycker att Södermanlands spelmansförbund, både styrelse och medlemmar, har hållit en fin balans mellan tradition och att våga prova och tänka nytt. Vi har en fantastisk låt- och sångskatt som vi förvaltar, utvecklar och sprider på nya sätt. Det har under alla mina år funnits en god dialog kring hur vi ska göra detta. Jag tycker också som ordförande att det är jätteroligt att allt fler medlemmar arrangerar sina egna kurser, stämmor och konserter med Södermanlands spelmansförbunds stöd och pepp. Jag hoppas att vi gemensamt kan fortsätta med detta även framöver! Jag vill också uppmana er medlemmar att skicka in bidrag till vår fina medlemstidning, låt oss se vad ni gör, vad ni har hittat i dåtiden och vad ni vill se och ge i framtiden.

/Adela Björn

Ett lyckat projekt

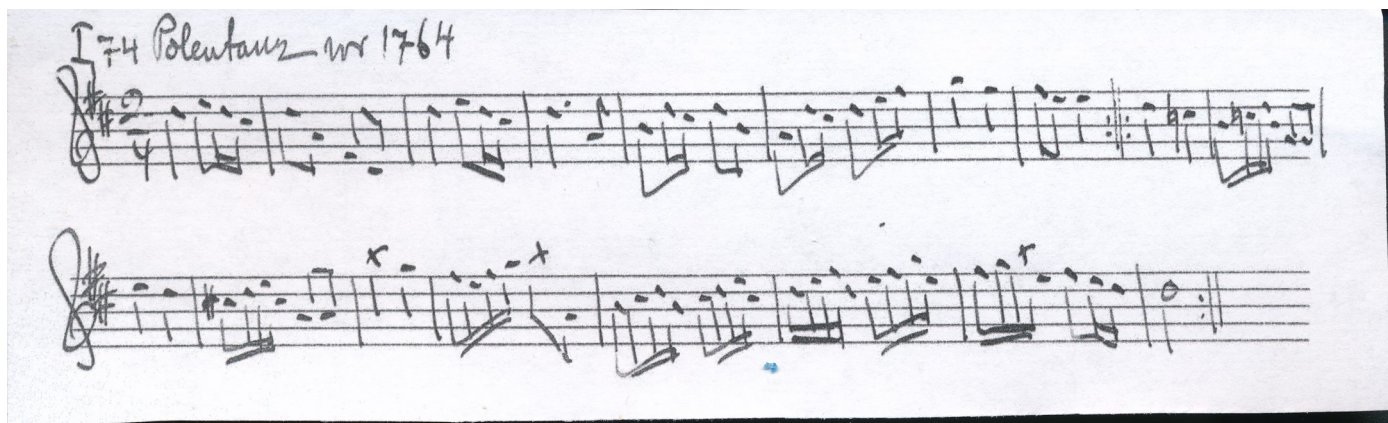
I samband med att tre spelmansförbund 2019 bjöd in till en helgkurs på temat "Spelmansböcker" visade det sig vara svårt för våra yngre spelmän att vara med. Det berodde inte enbart på att det blev en ganska stor kostnad för en hel helg med måltider, övernattningskurser, kursavgift och resor. Främst berodde det på att flera vistades på sina studieorter och var fullt upptagna där. Det var då som idén kom upp med att bjuda in till en träff i mellandagarna. Då vistas ofta studenterna på sina hemorter och kunde lättare avsätta en dag och ta sig till centralorten Malmköping för att gå på kurs. Tre gånger har nu denna träff kunnat genomföras. Alla gångerna

har det varit glada återseenden eftersom de flesta genom åren har deltagit på låtläger i spelmansförbundets regi. Vi har gett oss i kast med låtmateriale från såväl kända som okända samlingar och utmanat oss själva i svårighetsgrader. Hela tiden har utförandet och dansbarhet varit en ledstjärna. Vi hoppas kunna träffas även vid någon annan tid på året och också knyta till oss nya motiverade deltagare. Låtmateriale finns ju i överdåd och lusten att spela och förkovra sig likaså. Detta har livat upp en gammal fiolfröken och fortsättning följer med säkerhet.

/Christina Frohm

Foto: Signe Jonsson

Folkdansens/folkmusikens iscensättningar och representationer

Del 10. 1960- och 70-talen. Del 2: En omvälvande tid

/Bert Persson

I förra avsnittet hade jag av misstag placerat Johan Larsson i spelmansrörelsen. Det var Ingvar Normanⁱ som hade sina rötter där.

I detta avsnitt håller jag mig kvar i 60- och 70-talen. För oss i folkdans- och folkmusikvärlden var det omvälvande årtionden som kan beskrivas, med ett i dagarna, populärt ord: Paradigmskifte. Den här gången kommer jag att koncentrera mig på Henry Sjöberg och hans påverkan på synen på folkdans, dansutläring och professionalism. Jag ser Henry som en katalysator som genom sin verksamhet påverkade utvecklingen inom folkdansvärlden. Det var många unga folkdansare som tog intryck av hans idéer, idéer som lever kvar idag och har utvecklats vidare. Han väckte intresset för dansens historia och skapade hos många en vilja att fördjupa sina kunskaper. Genom Henrys arbete öppnades möjligheterna för folkdansare att få en professionell danspedagogutbildning.

Gamla sanningar och normer ifrågasätts

Slutet av 1960-talet och 1970-talet var på många sätt en tid där gamla sanningar ifrågasattes. Många brukar prata om 1968 som starten på en politisk radikalisering och ett systemskifte. 1968 skakades många städer runt om i världen av studentrevolter. De unga ville förändra världen. USA:s krig i Vietnam väckte enorm kritik och ledde till stora demonstrationer mot USA. Nu började man prata om USA som en imperialistisk stat, politiskt och kulturellt. Bland den intellektuella eliten och många ungdomar drog en stark ”vänstervåg” fram som ifrågasatte rådande samhällssystem och normer. Idealet blev en jämlik värld där kollektivet var det viktiga och där ”arbetaren” stod i centrum. Man ville bygga en värld där makten över produktion och kultur skulle ligga hos ”folket”.

Vid den här tiden växer kritiken mot kommersialismen och den kommersialiserade kulturen. I kampen mot kommersialismen var det många musiker, skådespelare och dansare som bildade ”fria grupper”, där de själva styrde över produktionerna. Det ledde till bildandet av centrumbildningar som ”Musikcentrum”, ”Teatercentrum” och ”Danscentrum”. 1968 var också starten på idén om att hitta alternativ till, vad man menade var, kommersiell kultur och kommersiella högtider. Nu anordnades det första ”alternativa” julfirandet, i Stockholm, i protest mot den kommersiella och privata julen. Det var en fest som bjöd in alla att vara med, särskilt utsatta människor i stadenⁱⁱ.

När USA hade hamnat ute i kylan ville inte unga musiker spela ”amerikansk” och ”kommersiell” musik. Det som hände var att unga musiker vände sig delvis till den svenska folkmusiken, dessutom växte en ny musikgenre fram som kom att kallas, ”Proggan”. 1970 anordnades den första Gärdesfesten.

Det var en musikfest som ordnades utan tillstånd på Gärdet i Stockholm. På en av affischerna fanns bilden av en gammal svensk spelman. 1975 anordnades en alternativ musikfestival som en motvikt till Melodifestivalen, som ansågs för kommersiell. Bland artisterna fanns bl.a. Styrbjörn Bergelt, Ole Hjort, Björn Ståbi, Hoola Bandoola Band, Kebnekajse, Adolf Fredriks flickkör och Arja Saijonmaa. Att Saijonmaa fick delta berodde förmodligen på hennes engagemang mot diktaturen i Grekland och samarbetet med Mikis Theodorakis.

Det hade pågått diskussioner om historieundervisningen i Sverige. Man menade att den var alltför mycket fokuserad på kungarnas historia och att det svenska folket lyste med sin frånvaro. Under 70-talet blev det mycket fokus på ”folket”. Wilhelm Moberg började ge ut ”*Min svenska historia berättad för folket*”. Samma år grundades ”*Arkivet för folkets historia*” av bland andra Janken Myrdal. Det är också under 70-talet som ”*Gräv där du står-rörelsen*” växer fram. Idén bakom rörelsen var att arbetaren skulle själv skriva sin historia, med fokus på det lokala och inte nationella, och därigenom få makt över den.

1970-talet har kommit att betraktas som ”det röda 70-talet”, där vänstervågen svepte fram och förändrade landet. Man glömmer lätt bort att det också var under 70-talet som Sverige fick sin första borgerliga regering sen flera decennier.

Vid den här tiden kan vi se två olika strömningar i folkmusik- och folkdansvärlden. Den ena handlade om att fördjupa kunskaperna genom studier, att förbättra metoderna för dansutläring och en strävan mot mer professionalism. Den andra var mer inriktad på att alla kan och att man inte behövde lära sig. En vanlig förklaring var att folket förr inte gick hos danslärare eller i musikskolan.

Folkmusik—och folkdansvärlden var inte opåverkad av tidens strömningar, nu kunde nya tankar slå rot och växa och som ledde till stora förändringar. Förändringar som kom att förändra synen på vad folkmusik och folkdans är och lade grunden för dagens verksamheter.

Henry Sjöbergⁱⁱⁱ

Henry hade varit ledare för SGU's folkdanslag i Södertälje och hade under 50- och 60-talen varit runt i Södermanland och tecknat upp dans. Han insåg att ”folk” hade dansat något helt annat än de folkdanser som dansades av folkdanslagen. Detta hade lett till att han ifrågasatte folkdansrörelsens repertoar och började söka efter svar på vad det var som dansades i folkdansrörelsen. Han insåg då att folkdanserna hade sina rötter i en teatertradition och var ”nygjorda”. Han hade läst Ernst Kleins^{iv} artiklar^v från 1920-talet. Artiklar där Klein påtalar att

”folkdanserna” har väldigt lite gemensamt med de danser som dansats runt om i landet. Klein tyckte dock att de förtjänade sin plats, men att man borde vara ärlig med vad man dansade. Klein valde nu att skilja på ”folkdans” och ”folklig dans”. Det här var något som Henry tog fasta på och började sprida begreppet ”folklig dans” på sina kurser och i artiklar.

Under den här tiden fick Henry några ”plattformar” varifrån han kunde sprida sina kunskaper. Han grundade *Arkivet för folklig dans*, satt i styrelsen för Södermanlands spelmansförbund och han började jobba på Statens Dansskola.^{vi}

Arkivet för folklig dans

1965 startade Henry tillsammans med andra intresserade Arkivet för folklig dans med säte på Musikmuseet i Stockholm. Man gav ut två häften om dans, det ena om *Treparsdansen* och det andra om *Balladdans*. 1976 flyttades arkivet över till Dansmuseet där en personlig forskartjänst inrättats för Henry. I och med flytten till Dansmuseet startade en mångårig verksamhet med att dokumentera dans i Sverige. Ett av de första projekten var dokumentationen av Fällebergakadriljen i Skåne. Henry hittade också Ernst Kleins filmer från 20-talet och lät överföra dem till VHS. Även om Henry inte var helt överens med Ungdomsringen vad det gällde valet av repertoar, tyckte han att det var viktigt att dokumentera de danser som fanns. Det ledde till ett stort dokumentationsprojekt, *Svenska Folkdanser*. Det var de danser som finns beskrivna i den så kallade Gröna Boken. Resultatet blev åtta videoband med samtliga danser.

Under 70-talet ökade intresset för att undersöka lokala dans-traditioner runt om i landet, som resulterade i utgivning av häften med dansbeskrivningar. Henry initierade filmade dokumentationer av dessa danser, ofta i samarbete med lokala aktörer. På filmerna dansar folkdansare ofta under ledning av dem som tecknat upp danserna.

Ett viktigt mål för Henry med arkivet var att bygga upp ett bibliotek och filmarkiv. Arkivet var under många år en samlingspunkt för många folkdansare, där vi kunde titta på material (film, uppteckningar och litteratur) och delta i konferenser och kurser.

Idag finns Arkivets samlingar på Statens musiksamlingar/Svenskt visarkiv

Statens Dansskola

1963 startade Koreografiska Institutet som en ettårig koreografutbildning. Året efter tillkom en danspedagogutbildning. 1970 blev utbildningarna permanentade under namnet Statens Dansskola. I samband med det började Henry undervisa på skolan. Folkdans hade funnits med på pedagogutbildningen redan från början och innehöll då folkdansrörelsens standardrepertoar. I och med att Henry började jobba där så kom den ”folkliga dansen” in på skolan. På skolan blev han nära vän med en av kollegorna, Lilian Karina. Hon var en rysk balettpedagog som också undervisade i rysk, ungersk och polsk karaktärsdans. Det är folkdanser som stiliserats för scen och som dansades av de statliga folkdansensemblar som fanns/

finns i de gamla öststaterna.

Henry och Lilian kämpade hårt för folkdansen och för att höja kvaliteten på den. Tidigt började Henry och Lilian arbeta för att skolan skulle starta en folkdansutbildning och i arbetet med att planera en folkdansutbildning tar man i början av 1971 kontakt med Ungdomsringen och Ungdomens Nykterhetsförbund^{vii}, för att bjuda in dem till att skapa en samarbetsnämnd. I en skrivelse från 4.2.71 säger man:

En nämnd där dansskolans pedagogiska experter och folkdansrörelsens erfarenheter kan förenas till en givande utveckling av den svenska folkdansen.

I första hand kan nämndens arbete inriktas på utbildningssidan där dansskolan erbjuder sig att ställa lokaler och pedagoger till förfogande för en komplettering av den utbildning som folkdansrörelsen för närvarande bedriver.

Nämndens uppgifter tror vi dessutom bör vara att utforma riktlinjer för framställande av pedagogiska hjälpmedel inom dans. (ex litteratur, film).

I oktober samma år äger det första mötet rum i Svenska Ungdomsringens lokaler. De frågor som behandlas på mötet är frågan om tillgång på litteratur i ämnet folkdans, läromedel i form av film och ljudband och kompetenskurser för studiecirkelledare, ämnen som Henry kom att arbeta med.

Samarbetsnämnden för folklig dans

Nämnden bestod till att börja med av Statens Dansskola, Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur och Sveriges Godtemplar Ungdom (SGU). Med tiden kom den att utökas med andra organisationer och institutioner som ägnade sig åt folkmusik och folkdans. Nämnden kom att bli ett viktigt organ under Henrys ledning, där representanter från folkdansens olika inriktningar kunde mötas och diskutera olika frågor och initiera olika samarbetsprojekt. Henry var ledare för både nämnden och Arkivet för folklig dans vilket underlättade samarbetet mellan dessa organisationer. Många projekt som initierades i den ena kunde finansieras av den andra.

Svensk Folkdansensemble

En viktig fråga för Henry var kvalitet. Han menade att folkdansen och folkmusiken måste bli mer professionell. Henry och Lilian jobbade för att Sverige skulle få en professionell folkdansensemble. De lyckades få Folkparkernas centralorganisation intresserad av att stödja ett sådant projekt och 1976 startades Svensk Folkdansensemble med dansare från Västbergaringen och studenter från Statens Dansskola. Gruppen blev inte en helt igenom professionell dansgrupp eftersom dansare och musiker inte fick fasta anställningar med lön. Tanken var dock att de skulle träna professionellt, men det kunde inte bli på heltid. Man tränade en kväll i veckan och någon helg i månaden. Under de första åren tränade Lilian dansarna i balett, som vid den här tiden ansågs nödvändigt att

kunna för att dansa på scen. Den första premiären var 1977 på Estrad i Södertälje.

Det här initiativet mötte hård kritik från folkdansvärlden, som menade att ensemblen var ett hot mot alla folkdanslag. Man var bland annat rädd för att en professionell dansgrupp skulle få alla erbjudande att komma till alla festivaler runt om i världen.

Henry och Lilian, tillsammans med representanter för dansarna, ledde gruppens arbete. Henrys ambition var att genom Folkdansensemblen sprida kunskap om vad man dansat och lekt i landet och vad folkdanslagen dansade. I de första föreställningarna valde Henry även att visa upp balettmästare Anders Selinders danser, Vingåkersdans och Skrällåt. Tanken med det var att han ville visa hur det såg ut när vältränade dansare dansade dem. Han valde även att använda den klassiska balettens stilideal för dessa danser. Henry ville också ha möjlighet att visa svenska traditioner som krävde styrka, vighet och smidighet (till exempel olika kämpa- och styrkelekar), så under några år tränade man akrobatik. Han var även öppen för nyskapande. Till den andra produktionen, 1978, fick en av koreograf-studenterna på Statens Dansskola, Maggie Eriksson, i uppdrag att göra en koreografi på temat sjuspring.

Upplägget på den första föreställningen var vad man skulle kunna kalla en "nummerrevy", där en dansform i taget dansades, med en inledande muntlig presentation av dansens historia. Det här var en form som sen kom att bli det sätt Ensemblen, men även andra grupper, följde. När Ann Åberg och jag började som ledare för gruppen 1982 följde vi samma mönster fram till 10-årsjubileet 1986, då vi vågade avstå från den muntliga informationen och istället tryckte den i ett programblad. Inför Folkmusik- och Dansåret 1990 var jag ensam ledare och då övergav jag helt "ensembletraditionen" och gjorde Strindbergs drama Kronbruden, som dansdrama.

Något som också blev ett signum för ensemblen var att göra något annorlunda med någon av folkdanserna. I den första föreställningen hade Henry gjort en ny version av Västgötapolska till musik av ragtimemusik. Tanken med det var att göra dansen till musik som var populär när dansen koreograferades 1906. 1978 gjorde Henry Fjällnäspolska till Södermanlands regementets paradmarsch.

När det gällde kostymer så hade man sytt upp något som skulle ge sken av folkdräkt. Till numret med Engelskor hade Henry valt svarta långbyxor, vit skjorta och vegamössa till männen och svart långkjol och vit skjorta till kvinnorna. Det var en klädsel som sen kom att bli tidens "folkdräkt" för oss i den alternativa dansrörelsen, och bars av var och varannan när man var på spelmansstämmor och dansträffar.

Under de första åren när Folkparkernas Centralorganisation var med och stöttade verksamheten var ensemblen på folkparksturné under somrarna. För dessa turnéer fick dansarna och musikerna en viss ekonomisk ersättning.

Den första premiären blev en succé och kritiken mot ensemb-

len tystnade och man kunde märka att flera folkdanslag blev inspirerade till att göra lite annorlunda uppvisningar, man vågade bland annat arrangera folkdanserna lite annorlunda mot hur de vanligtvis dansades.

Metodutveckling

Henry var övertygad om att undervisningen i folkdans kunde förbättras och utvecklas. Han samlade en grupp folkdansare, varav jag var en, för att utforska hur man skulle kunna förbättra utläringen av gammaldans. Vi träffades på Statens Dansskola och under Henrys ledning arbetade vi med att ta reda på hur man "egentligen" dansar de olika gammaldanserna. Vi dansade, tittade på varandra och analyserade dansernas olika delar. I det här arbetet blev Henrys grundläggande idé väldigt tydlig. Han ville se vad som var lika i de olika danserna. Utifrån det tog vi sen fram en utlärningsmetod som publicerades 1972 i *folkdanser del 1 1800-talets pardanser. Beskrivningar och instruktionsmetodik*. I korthet kan jag säga att den nya metoden gick ut på att hela tiden bygga på det man redan kan och med små förändringar komma fram till en ny dansform och att musiken skulle vara med i rätt tempo redan från första övningen.

Utbildade danslärare

Henry och Lilian menade att Statens Dansskola borde ta ett större ansvar för folkdansen i Sverige. Rektor Lena Malmsjö var inte helt negativ, men menade på att eftersom det inte fanns några förberedande utbildningar i folkdans så var nivån på folkdansare för låg. Henry ansåg att för att kunna höja nivån på folkdansare behövdes det kunniga lärare i folkdans. Henry jobbade för att få till stånd en folkhögskolekurs. Han

lyckade få Tollare folkhögskola intresserad. Efter ett år på Tollare folkhögskola flyttade kursen till Vaddö folkhögskola och där efter till Eric Sahlströms Institutet i Tobo.

Tack vare Henrys och Lilians lobbande på Statens Dansskola för folkdansen så öppnades en liten dörr på glänt för folkdansare till danspedagogutbildningen. För att kunna komma in på pedagogutbildningen räckte det inte med att vara bra på enbart en dansform, men tack vare att man gjorde en något anorlunda bedömning vid antagningsproven så lyckades vi några stycken att komma in på utbildningen. En av de första var Mats Hansson, numera Åkerberg. Efter Mats fick Ann Åberg och jag själv chansen.

Studiecirklar

1970-talet var studiecirkelarnas årtionde. För att kunna bedriva studiecirkel behövdes det ett godkänt läromedel i ämnet. Till sammans med Rolf Heineman skapade Henry ett kompendium för Brevskolan. Kompendiet var väldigt omfattande och omarbetades sen till tre olika delar^{viii}. Under 1970-talet var folklig dans det största studiecirkelämnet. För att få leda en studiecirkel krävdes att man genomgått studiecirkelledarutbildning. Henry och Lilian åkte landet runt och ledde sådana utbildningar och på den vägen kunde Henry sprida sina idéer. Lilian Karinas del i dessa kurser var öka medvetenheten om anatomi och också vikten av uppvärmning innan själva dansandet.

Nordisk förening för folkdansforskning (NFF)

I arbetet med att stärka folkdansen ingick även att stärka forskningen inom området. Genom arbetet på Arkivet för folklig dans fick han möjlighet att lära känna dansforskare från de övriga nordiska länderna. Tillsammans med dem var han med och bildade *Nordisk förening för folkdansforskning (NFF)* 1977. I föreningen möts forskare, både akademiska och så kallade amatörforskare kring gemensamma nordiska projekt och även andra intresserade personer. Ett av de första projekten var *Rekkedanse*, Linjedanser, som undersökte kontradansernas utbredning och uttryck i de olika nordiska länderna.

Europeisk Pardanskonferens

Det som var nytt med Henry Sjöberg var att han placerade dansen i Sverige i ett europeiskt sammanhang, kontext. Danserna var inte unikt svenska utan var påverkade av dansmoden i Europa. Han hade också kontakt med framstående forskare nere i Europa. För att lyfta fram den gemensamma europeiska danstraditionen kunde han, tack vare sin forskartjänst på Dansmuseet, bjuda in forskare från Europa till en Pardanskonferens i Stockholm.

1970-talet var inte en problemfri tid i folkdans- och folkmusikvärlden. Det var tydligt att Henrys idéer stod i konflikt med polskeupptecknarnas (Larsson, Norman, Karlholm) idéer. Jag upplever att vid den här tiden uppstår tre olika riktningar inom folkdansen. Det var de som inte ville överge folkdansrörelsen traditionella repertoar, de som dansade pols-

kor och var noga med att göra ”rätt” och de som anammade Henrys idéer om folklig dans, där det fanns utrymme för personliga uttryck. Kanske kan man säga att det fanns ett fjärde förhållningssätt, som innebar att man inte nödvändigtvis behövde kunna några specifika polskor utan det viktiga var att röra sig och dansa till musiken.

Det finns anledning att hålla sig kvar i 70-talet, så i nästa avsnitt ska jag bland annat ta upp vad som hände i folkmusiken.

Litteratur:

Ahlbäck, Sven m. fl (Red) (2009) *1976 – 2006 30 ÅR MED FOLKMUSIK PÅ KMH*. KMH förlag. Stockholm

Cronqvist, Marie; Sturefelt, Lina & Wiklund, Martin (red) (2008) *1973 En träff med tidsandan*. Nordic Academic press. Lund

Helmersson, Linnea (red) (2012) *Eldsjälarna och dansarvet. Om forskning och arbetet med att levandegöra äldre dansformer*. Folkmusikens Hus. Rättvik

Persson, Bert (2011) *Nationaldans – folkdans – folklig dans – folkdans*. I *Danspedagogik! Ursprung, uttryck och unika minnen*. Dans- och Cirkushögskolan. Stockholm

Sjöberg, Henry (1972) *folkdanser del 1 1800-talets pardanser beskrivningar och instruktionsmetodik*. Statens Dansskola. Stockholm

ⁱ Läs mer om Johan Larsson, Ingvar Norman och Göran Karlholm i *Eldsjälarna och dansarvet*

ⁱⁱ Kan ses på Youtube

ⁱⁱⁱ Läs mer om Henry Sjöberg i *Eldsjälarna och dansarvet*.

^{iv} 1887 – 1937. Arbetade på Nordiska museet, bl. a. ansvarig för delar av Skansens programverksamhet. Klein var den förste som dokumenterade dans i Sverige på film.

^v *Folkdans och folklig dans* i Hävd och hembygd (1927); *Operaballett och folkdans* i Ord och bild (1928). Artiklarna gavs ut 1978 LTs förlag: *Ernst Klein Om folkdans*

^{vi} Blev senare Danshögskolan, Dans- och Cirkushögskolan och är numera en del i Stockholms Konstnärliga Högskola (STH)

^{vii} Ungdomens nykterhetsförbund (SGU) hade vid tiden en omfattande folkdansverksamhet.

^{viii} *Folklig dans 1: Medeltida dansformer, Folklig dans 2: 1600- och 1700-talets dansformer och Folklig dans 2: 1800-talets danser*

MAGDALENAVISAN

När man går igenom notsamlingar och uppteckningar innehållande svensk folkmusik ser man att många likartade melodier finns belagda från olika platser och i olika landskap. Naturligtvis i olika varianter. Där bör alltså finnas en minsta gemensam nämnare.

Då som nu blev viss musik populär och spreds vida.

Visor, som i form av skillingtryck spreds över landet, blev populära, och spelmän tog upp melodierna på sin repertoar och spelade dem på sitt sätt.

Sedan kan man ju fundera över vilket som kom först, texten eller musiken. Skillingtrycken var ju mestadels bara texter som skrevs till en redan känd melodi för att de snabbt skulle få spridning. Exempel från Sörmland på den typen av låtar är Hör du Karin, Stor-Stina, Vad jag har lovat m. fl.

Det fanns även internationella ”schlagars” som fick plats i spelmännens repertoar.

Soldiers joy och Devils dream är två exempel som förekommer i Sverige som engelskor.

Soldiers Joy har rötter från engelskt 1700-tal och bland spelmän i Sverige fick den benämningar som matros-polckett, sjömanspolckett, engelsk matros-polckett m.m.

Betydligt äldre rötter finner vi hos Magdalenavisan. Det är en melodi som återfinns som stomme i en rad polskor runt om i vårt land.

Maria från Magdala är en biblisk person som återfinns i kretsarna runt Jesus. Jag skall här inte gå in på all den historieskrivning som finns runt henne, där är inte Sörmlandslåten rätt forum.

Kortversionen av hennes historia är dock att hon blev känd som syn-

derska. Hon fick barn med sin far, sin bror och med prästen. Den sista synden ansågs som den värsta och där krävdes sträng botgöring. Resp. faders synd nämns icke.

Hennes livsöde blev så småningom grunden till en ballad som spreds i Europa under medeltiden. Den finns i Sverige i ett antal varianter. Gemensam nämnare för dessa är att de beskriver hennes levnad och att de sjungs på samma meloditema, ett tema som man också hittar som stomme i polskor runt om i Sverige.

Balladen blev känd och melodin den sjöngs på uppskattad. Jag skall här presentera tre versioner av Magdalenavisan.

Den första är den balladversion som finns tryckt i verket Svenska Folkvisor, utgivet av E.G. Geijer och A.A. Afzelius år 1880. I samlingen har den nummer 85.

Jag citerar inledningen av deras kommentar.

MAGDALENA.

Är en af de allmännaste folksånger och förekommer under olika melodier och förändringar i alla landsorter. En uppteckning af denna är införd i Poetisk kalender för 1816. Man har här valt en uppteckning, som, ehuru i södra provinserna ganska allmän, är minst känd, och ej förut blifvit funnen tryckt bland våra folkvisor. Den har en melodi meddelad af Herr D. Wallman.

Slut citat.

Texten som finns i Svenska Folkvisor har 28 strofer.

Musik

Det första melodiem exemplet är hämtat från Svenska Folkvisor.

Det andra exemplet, 516, polska efter fadern, är hämtat från de uppteckningar som Olof Andersson gjorde efter Axel Axelsson, son till storspelmannen Melker Andersson i Östtorp. Här har vi en version som klingar enbart i dur.

Det tredje exemplet är hämtat ur en notsamling som kommer från spelmannen Karl Rikard Ahlberg, Sköldinge. Låten härstammar från hans far Carl Viktor Ahlberg som på sin tid var en betydande spelman. Den här versionen har en ålderdomligare uppbyggnad.

Första reprisen består av 4 takter och andra av 6. Det har den gemensamt med versionen efter Melker Andersson. Sedan skiljer det sig. Tonaliteten är moll i första reprisen för att byta till dur i andra reprisens fyra första takter, sedan tillbaka till moll.

Notbilden är intressant med legaton och ornamentik noterat. Det gör att man får en bild av hur spelmannen tog sig an låten.

Noteras kan att balladversionen har 8 takter utan repris. Polskeversionerna har 4+6 takter med repris. Den melodiska likheten finns främst i första reprisen. Andra reprisen skiljer sig.

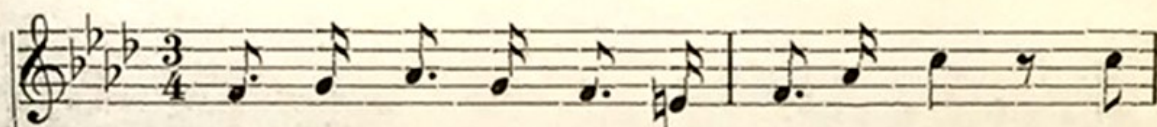
Det här balladexemplet har ju ingen andra repris. Gjorde man den själv eller hade man en annan version av balladen till grund för låtversionen?

Förmodligen finns det fler varianter i spelmansförbundets arkiv. Om du som läser detta känner till ytterligare varianter så meddela gärna under-tecknad.

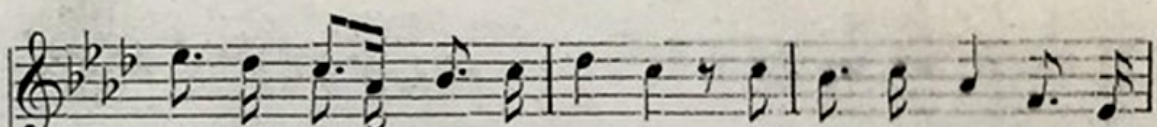
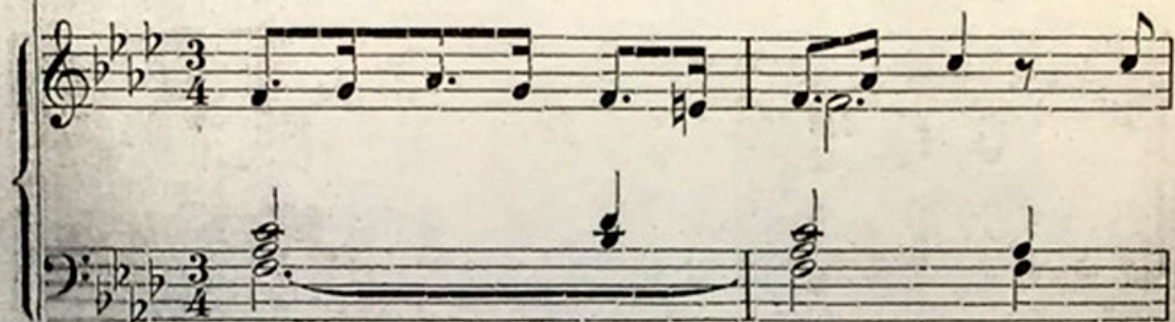
/Ingvar Andersson

Magdalena.

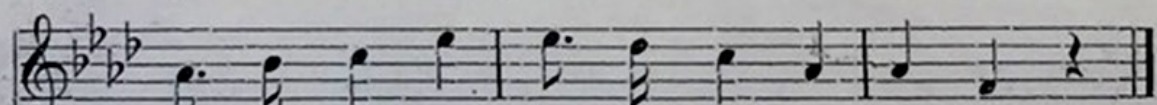
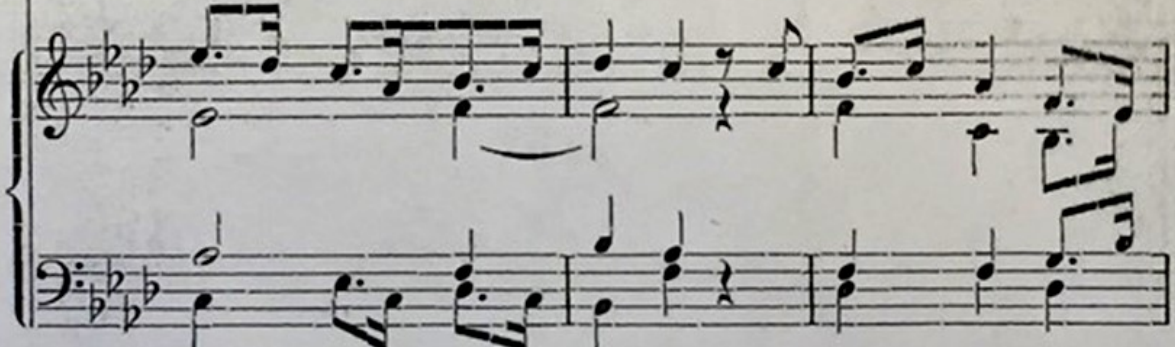
a.

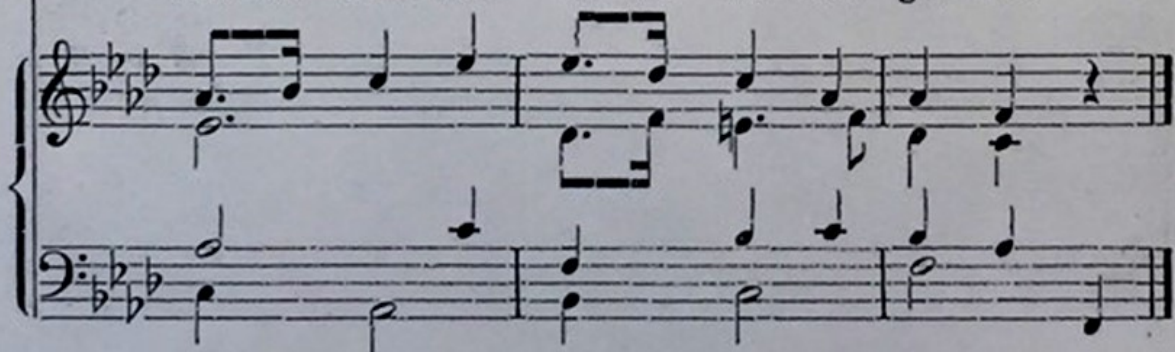
a. Mag - da - - - le - - na stod i grö - nan lund, När
b. Mag - da - - - le - - na går åt käl - le - - flod —

so - len sig haf - ver rök - nat. Och sjelf Gud fa - der till
So - len skiner öf - ver e - nen — Och Her - ren Je - sus för

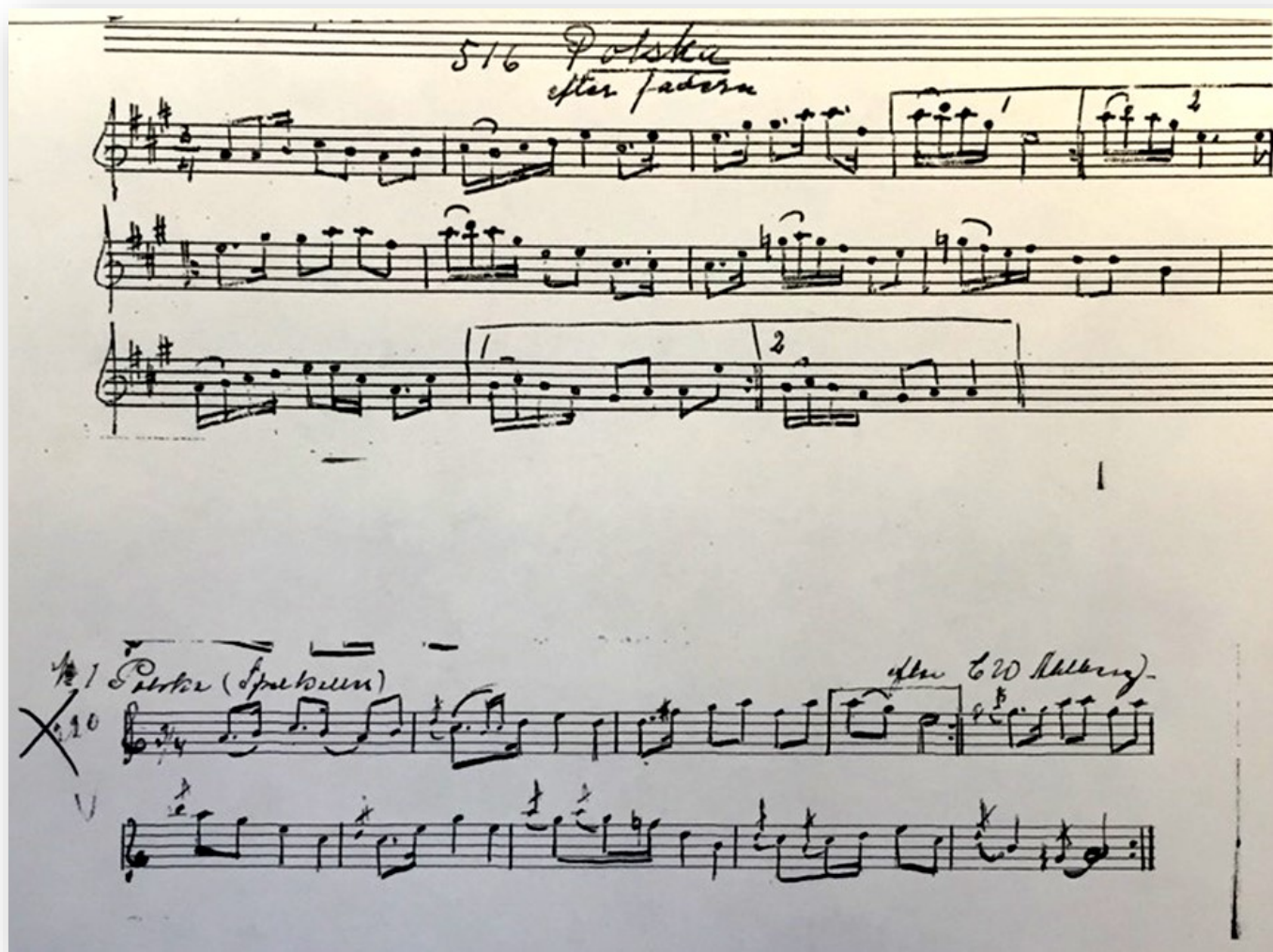
hen - - ne kom. Allt ut - - i lun - - den grö - - na.
hen - - ne stod. Allt un - - der lin - - den grö - - na.

a. Orden hos Arwidsson.

b. Orden hos Geijer och Afzelius.

L. H.

Röster från arkivet: om ett möte med en brevväxling i spel- mansförbundets arkiv

/Karin L. Eriksson, Linnéuniversitetet

För några år sedan fick jag upp ögonen för musikförlaget AB Nordisk folkmusik. I samband med en genomgång av Göteborgs spelmansgilles notsamling, dök förlagsnamnet upp om och om igen. Jag vände mig till min egen samling med låthäften, och även där fanns förlagets namn på flera av titlarna. Vad var det här för förlag? Vilket syfte hade de? Varför gav de ut den repertoar som de gav ut? Varför arrangerade de den ofta för två fioler? Min nyfikenhet var kort sagt väckt.

Jag började leta efter mer information. Relativt fort lärde jag mig att AB Nordisk folkmusik bildades 1931 i Hudiksvall för att sedan i slutet av 1940-talet flytta sin verksamhet till Göteborg. Där drevs förlaget under flera år av Holger Andersson, till dess att det efter hans död till sist likvideras 1983. Jag samlade också på mig fler av deras utgåvor, började systematisera dessa och sammanställa någon form av publikationslista. Här fann jag både mer välkända och spridda häften som *Fiolen min* och *Från bygd och vall*,

och mer regionalt förankrade häften såsom *Halländsk folkmusik*, *50 småländska låtar* och många, många fler.

Men medan det var enkelt att få fram bolagsinformation om förlaget från exempelvis Bolagsverket, var det svårt att få en bra inblick i verksamheten som sådan. Så tog jag en chansning och gjorde det som ibland kallas för ett "fulsök", det vill säga en väldigt bred och inte särskilt bra avgränsad internetsökning. Och jag fick en träff på Södermanlands spelmansförbunds hemsida.

Träffen var en riktig lyckoträff. För det visade sig handla om bevarade brev från korrespondens mellan framför allt förbundets Gustaf Wetter och förlagets Holger Andersson. Breven löper över många år; i dagsläget har jag fått hjälp med att få inskannat drygt 80 brev från 1950- till 1970-talen, varav flertalet är just mellan Wetter och Andersson.

I brevväxlingen diskuteras framför allt kommande utgivningar av folkmusik i låthäfteformat. Frågor som avhandlas rör allt från hur enskilda takter ska utformas till problem med att skicka material på posten. Med tiden blir tonen allt mer familjär och allt fler inblickar ges i herrarnas hälsa,

vad de anser om gemensamma bekanta och information om nära anhörigas ve och väl. Dessutom en och annan rallarsving från Andersson riktad till den samtida spelmansrörelsen, såsom ett inte alltför smickrande omdöme om hur nyckelharpor låter.

I min forskning har jag flera gånger sett att gränsen mellan muntligt och skriftligt, notbaserad eller gehörsbaserad trädning, ofta är luddig. Notutgåvor och deras betydelse är därför väldigt intressanta att utforska och jag bedömer att de har haft en större betydelse för att sprida och forma bilden av svensk folkmusik än vad vi ofta tänker oss. Med den ingången tillsammans med det som framkommer i brevväxlingen, har jag valt att göra en fallstudie av låthäftet *56 sörmländska låtar*. Låthäftet, som jag tänker är välbekant för flera läsare av *Sörmlandslåten*, gavs ut av Södermanlands spelmansförbund på AB Nordisk folkmusik 1956. Det innehåller låtar och några visor från flera olika källor arrangerade för två fioler och i flera fall även för altfiol.

Brevväxlingen ger en mer eller mindre unik inblick i arbetet med att ta fram låthäftet. Jag har särskilt intresserat mig för relationen mellan vad som var syftet med häftet och de resonemang som fördes och de beslut som fattades för att uppnå detta. Syftet, beskrivet av Wetter både i brev till Andersson och i inledningen till häftet, var att ge en representativ bild av sörmländsk folkmusik och att presentera låtarna i ett sådant format så att det passade att spela inom den organiserade spelmansrörelsen.

Som musikforskare funderar jag därför mycket på vad detta innebär. Hur gjorde man i praktiken för att skapa en representativ bild av ett landskaps folkmusik? Vilka låtar valde man ut? Hur legitimerades urvalet? Men också: Hur arrangerades musiken för att passa den tänkta målgruppen? Och vad säger detta sammantaget om såväl synen på "folkmusik" och som den musikaliska praktiken inom spelmansrörelsen under mitten av 1950-talet? I detta utforskande är brevväxlingen till stor hjälp.

Till sist ska jag inte sticka under stolen med att jag egentligen inte blev förvånad att jag fick en träff på just spelmansförbundets hemsida. Jag borde egentligen förstått redan innan att det var dit jag skulle gå eftersom jag redan vid flera tillfällen tidigare varit inne och surfat runt på framför allt sidan "Södermanlands spelmansförbunds samlingar". I en tidigare artikel om låtkurser och utläringen av låtar från spelmansböcker, hittade jag här exempelvis inskannade kopior av ett av de nothäften som en av mina informanter an-

vänt sig av. Den inskannade versionen blev en pusselbit för att utforska vad min informant lagt till och dragit ifrån när hen uttolkat notbilden. Att det nog säkert också skulle funnits något av intresse kopplat till AB Nordisk folkmusik borde jag därför förstått på direkten.

Så, om du ännu inte har varit inne på spelmansförbundets hemsida och tittat på materialet från samlingarna, är det hög tid. Där finns massor av spännande, intressant och kul material att botanisera i. Se bara till att du har tillräckligt med tid på dig – det kan ta ett tag.

Länkar:

Samlingarna på hemsidan: <https://www.samlingarna.sormlandsspel.se/>

56 Sörmländska låtar: https://www.samlingarna.sormlandsspel.se/wp-content/uploads/2013/08/56_sormlandska_latar1.pdf

Olof Anderssons minnessten i fara

/Kerstin Lanbeck Vallén

Olof Andersson - Sveriges största låtupptecknare enligt Gustaf Wetter – avled 1964, 80 år gammal. Han är begravd på Ystads kyrkogård och en minnessten restes 1966. Nu finns inte längre någon gravrättsinnehavare vilket betyder att gravstenen kan tas bort. Men tack vare Skånes spelmansförbund är faran avvärd. De har kommit överens med kyrkogårdsförvaltningen och minnesstenen kommer att finnas kvar. En skylt med QR-kod med information om Olof Andersson och hans gärning ska också sättas upp.

Initiativ till minnesstenen togs av Södermanlands spelmansförbunds dåvarande ordförande Gustaf Wetter. Olof Andersson gjorde stora insatser för Södermanlands spelmansförbund och han och Gustaf Wetter var mycket goda vänner. En insamling bland Sveriges spelmän för att få ihop pengar till stenen gjordes. Jan Ling skrev ett upprop som distribuerades till alla spelmansförbund och dess medlemmar. Gustaf Wetter försäkrade sig också om att Södermanlands spelmansförbund skulle stå som garant ifall man inte fick in den nödvändiga summan. Det behövdes nu inte eftersom pengarna räckte gott och väl. Sigfrid Eriksson stenhuggeri i Ystad tillverkade stenen som avtäcktes vid en högtidlighet på Olof Anderssons födelsedag den 23 augusti 1966 i närvaro av familj och spelmän. Händelsen refererades i Katrineholms-Kuriren och Ystads Allehanda. I vårt arkiv finns bevarat brevväxling angående minnesvården - bl.a. mellan Gustaf Wetter och Olof Anderssons familj - liksom foton och tidningsklipp från avtäckningen av minnesstenen.

Om du är i Ystad, passa på att besöka kyrkogården och lägg en blomma på graven (nr 74, kv 1, Nya kyrkogården).

Källor: Runtenom nr 1-2022 och nr 4-2022, SSF arkiv: brev, foton, styrelseprotokoll, klipp.

Olof Anderssons minnessten, Ystad 1966. NN, Sven Axell, Nils Löfgren, Bertil Rydberg, Georg Claesson, Gustaf Wetter, NN.
Foto SSF arkiv

Olof Anderssons minnessten, Ystad 1966. Gustaf Wetter håller tal.
Foto SSF arkiv

Sörmländska mungigor i museisamlingarna

Mungigan är ett relativt okänt och sällan brukat instrument inom sörmländsk folkmusik idag. Så har det nu inte alltid varit, utan liksom i många andra delar av Sverige var mungigan ganska vanlig fram till 1800-talets slut. Under den här tiden mötte instrumentet en stark konkurrens från inte minst munspelet, som liksom mungigan var portabelt och enkelt nog för att kunna spela enklare melodier på utan allt för mycket övning. Detta bidrog till att mungigespelet snabbt minskade och traditionen helt dog ut i Sverige under första halvan av 1900-talet. Under början av 1900-talet var traditionen i Sörmland och Mälardalen försvagad och uttunnad, även om det fortfarande fanns enstaka traditionsbärare och spelmän kvar. Gustav Sval-

berg från Eskilstuna hann lyckligtvis spelas in av Yngve Laurell under en spelmansstämma på Skansen 1920, där Svalberg gav prov på ett mästertligt spel av låtar från Västmanland. Det är tyvärr också vår enda dokumentation av låttraditionen och speltekniken. Vad man spelade och hur man spelade är i övrigt höljt i ett töcken. En ledtråd kan finnas i att Nils Dencker vid mitten av 1930-talet skriver att det finns några enstaka sörmländska låtar som är upptecknade från mungiga (*Sörmlandsbygden* 1935, s. 117). Tyvärr nämner han inte vilka dessa låtar är.

Som spelman vill man naturligtvis gärna förkovra sig i den äldre speltraditionen, men som mungigespelman finns

det alltså endast fragment kvar att bygga på, och mycket som behöver rekonstrueras. Denckers uppgift, liksom Laurells inspelningar, visar att melodispelet antagligen har legat i fokus i traditionen, man har spelat danslåtar på mungigan helt enkelt. För att ta reda på mer om spelteknik och hur det kan ha låtit är själva instrumenten en källa som kanske kan ge kompletterande svar. Under oktober 2022 besökte jag därför Sörmlands museum för att på plats få studera några mungigor som fanns i muséets kulturhistoriska föremålssamlingar. Två av mungigorna var

tillverkade och använda under 1820-talet och två andra var förvärvade under början av 1900-talet. Det första som slog mig var skillnaden i mungigorna.

De två 1800-talsgigorna var små och smäckra, säkert finstämda i en viss tonart (vilken går inte längre att utröna), och tydligt serietillverkade av samma verkstad. De är tillverkade utifrån samma mall och form helt enkelt. Båda hade en lite kantigare högersida på ramen och märken efter skruvstället. Mungigorna är enligt Strängnäs museums accessionskatalog från 1820-talet. Mungigorna skänktes år 1882 till Strängnäs Högre Allmänna Läroverk av lektor Lars Fredrik Kumlin (1814–1885). Senare överfördes de till Strängnäs museum och 2017 till Sörmlands museum. Det är möjligt att mungigorna användes och spelades av lektor Kumlin, eftersom han kunde ange att de tillverkats på 1820-talet, alternativt hade hamnat i Kumlins ägo vid denna tid.

De två mungigorna från 1900-talets början är kanske ännu intressantare, eller märkvärdigare. Till skillnad mot de äldre så är dessa helt olika i utformningen, men båda är otroligt grova. Mellan drygt 10 och 12 cm långa och av kraftigt gods. Den ena var inköpt från målarmästaren och fabrikören Anders Sandberg (1849–1932), Nyköping år 1916 för två kronor. Sandberg brukade åka runt på auktioner runt om i Sörmland och köpa på sig lite allt möjligt. Tyvärr går det inte att säga exakt var han kom över mungigan. Fjädern är inslagen rätt igenom ramen, utan kil. Och inslagen framifrån, så att metallen böjt sig utåt på ramen. Man har alltså

använt ganska mycket kraft vid fästningen. Man har dessutom använt en rejäl järnten som fjäder.

Den andra mungigan var köpt av J. P. Eriksson, boende på Lilla Tofsö i Västerljung, Trosa kommun, ”under 1900-talets första hälft”. Modellen är ganska smal, men med en mycket hög ram i basen. Ganska tung och med en otroligt grov fjäder, men som är mycket fint och exakt inkilad, antingen helt utan kil, eller med mycket smal kil (metallens brytpunkt gör detta svårt att avgöra). Den ser ut att ha varit ett mycket fint arbete, men trots det är fjädern gjord av en rejäl järnten. Eftersom så mycket arbete har lagts ned på instrumentet i övrigt har jag svårt att tro att den grova fjädern är ett misstag. Fjädern är avsmalnad men inte tydligt avfasad mot ramen. Mungigan ser i övrigt ut att ha varit ett påkostat arbete.

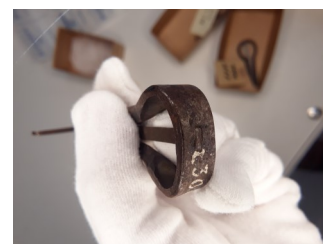
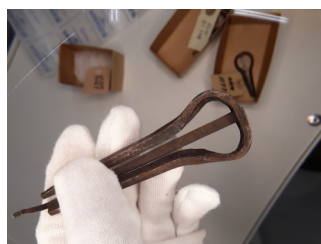
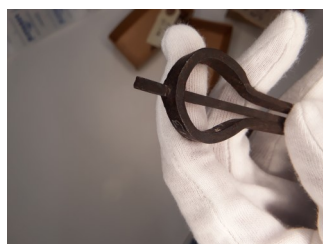
Eftersom de senare mungigorna härstammar från en tid då speltraditionen fortfarande var levande, om än på upphällningen, så är de givetvis intressanta för att spekulera i hur det kan ha låtit, och vilka låtar man kan ha spelat. Dokumentationen av mungigetraditionen i Sverige är mycket smal, men instrumenten kan kanske ge en viss inblick i spelet. 1800-talsmungigorna är smäckra så de har säkert varit enkla att spela melodier på, de liknar mycket de mungigor som brukar tillverkas professionellt idag. Tonarten är som sagt svår att utröna i dagsläget, men deras storlek tyder på att det är en relativt hög ton som producerats (mycket låga tonarter gör sig inte särskilt väl på så korta fjädrar). En gissning är därför att de varit stämda

någonstans mellan G och höga C.

Mungigorna från 1900-talets början däremot är riktigt stora mungigor, med otroligt grova fjädrar. De måste alltså ha varit extremt hårda att spela på. Kanske med ett mycket högt ljud. Men fjädern är inte så tydligt avfasad mot kanterna, utan ganska bred och platt, vilket måste ha gjort övertonerna svåra att höra. Det är lite märkligt eftersom den ena mungigan är så välgjord i övrigt, och smeden tydligt har filat ned kanterna på ramen för att skapa en skarp kant gentemot fjädern (en förutsättning för skarpa övertoner). Kanske har någon mindre kunnig smed försökt reparera en trasig fjäder med en alldeles för grov ersättare, eller kanske har man helt enkelt haft ett annat ljudideal och tidvis eftersträvat ett ganska grovhugget spel i Sörmlands sena mungigetradition.

Om någon läsare har ytterligare information om mungigespelet i Sörmland tar jag tacksamt emot alla tips. Kanske finns det fler exemplar i någons privata ägo? Jag skulle i så fall vara mycket intresserad av att få veta mer om instrumentet. Framst gäller det då mungigor äldre än 1960-tal. Kanske är någon mungiga till och med spelbar. Det skulle i så fall kunna ge intressant svar om vilken kvalitet de besitter, om de är finstämda eller grova, eller vilken tonart de är stämde i; vilket skulle kunna säga något om spelteknik och repertoar inom den då ännu levande speltraditionen.

Klas Wikström af Edholm
klas.af.edholm@gmail.com
www.mungigegrejer.com

Spännande möten

/Leif Johansson

1964 började jag spela fiol i Nyköpings Musikskola. Min lärare hette Elis Larsson, och var en gammal farbror klädd i kavaj och slips. Min första spelbok var "Fiolspelets ABC", och den var väl OK och begriplig, men sen tyckte han att jag skulle skaffa mig "Das Geigenspiel" av Josef Schloder – en tjock bok på tyska. Det var en serie på sex böcker skulle det visa sig. Sen kom "Les maîtres du violon" av Mathieu Crickboom, som var teknikövningar på franska. Som grädd på moset bad han mig sen att inhandla olika häften med etyder av Otakar Ševčík, en tjeckisk violinist. Ja, ni hör ju själva. Det blev mycket nöjande av etyder och övningar, och inte så mycket upplevelser av att musicera. Egentligen var det otroligt att jag inte gav upp redan där, men mina föräldrar försökte peppa mig och berättade hur mycket de ångrade att de själva inte fortsatt med sitt spelande i ungdomen, men egentligen var det nog så att jag oroade mig för att göra dem besvikna och inte vågade säga att jag egentligen ville sluta. Så jag fortsatte. En dag hade vi elevkonsert i sporthallen i Nyköping, och några lärare var inlånade för att förstärka orkestern. På vägen in var det ett par av dem, som drog några takter på en gånglåt och jag kände direkt att "så där vill jag kunna spela". Intuitivt kände jag direkt att det där träffade mitt i prick gällande min uppfattning om hur musik ska användas och spelas. Väl tillbaka hos min lärare Elis bad jag om att få spela lite folkmusik. Han lyckades faktiskt gräva fram ett häfte med några låtar arrangerade för två fioler och altfiol. Det var för mig det roligaste dittills att få spela. Jag var spelman!

När jag var i trettonårsåldern drog mina föräldrar med mig och min yngre syster på gammaldanskurs. Det var ju väldigt framsynt och bra gjort kan jag tycka nu, men då var det inte så roligt att dansa med gamla tanter med korsett. Men vi lärde oss att dansa, och det var ju bra. Frisksportarnas motionsdanser en gång i veckan gjorde att vi förkovrade oss ganska snabbt. Efter några år sökte jag och syrran oss vidare till ett folkdanslag. Vi hade varit på Nyköpingshus några gånger tidigare och dansat på deras gilleaftnar i Gästabudssalen, och tänkte att vi skulle söka oss dit. Men den annons vi

hittade i tidningen ledde oss istället till Tirfings Folkdansgille, som bjöd in till nybörjarkurs. Vi var ett större gäng i samma ålder, som kom till IOGT-villan i Nyköping, med utsikt över det Nyköpingshus, där vi trodde att vi skulle dansa. Einar Pettersson och hans fru Märta höll i kursen och vi lärde oss några godbitar ur Gröna Boken. Ganska snart uppenbarades det att jag kunde spela fiol och jag varvade mitt dansande med att spela till dansen. Tyvärr ledde det till att min danspartner – min syster Ulla – fick dansa allt mindre och surnade till. Men det var inget att göra något åt. Intresset var väckt och nu gick det inte att stoppa.

I tidningen hittade vi plötsligt en dag en annons om att Nyköpingshus Spelmansgille bjöd in till spelträff på biblioteket, dit alla var hjärtligt välkomna att få prova på att spela folkmusik. De hade med sig noter på ett antal låtar, som vi, som kommit dit, fick prova på att spela med i. Jag minns att jag njöt storligen och imponerades av Spel-Arvid Karlsson, som satt precis bakom mig och improviserade andrastämmor. Jag hade fått en ny förebild.

I mitten av 70-talet bjöds det in till kurs i slängpolska på Solbacka i Stjärnhov i mellersta Sörmland. Det skulle bli en tvådagarskurs, så vi skulle sova över. Ingen visste vad slängpolska var för nåt. De böcker vi rådfrågat gav föga svar på frågan, men vi förstod att det var nåt speciellt och nåt nytt. Vi möttes av några duktiga spelmän – Christina Frohm och Ingvar Andersson – samt av ett antal duktiga danspar – jag vill minnas att det var fem par dansare – som skulle hålla i våra kurser. Det här var första gången jag fick prova på att spela på gehör. Det gick galant. Jag lärde mig fort. Hos Ingvar Andersson lärde vi oss också att spela omstämt. Det var jättehäftigt och gav mig ytterligare en dimension och ännu en anledning till att spela folkmusik. Och nu på gehör.

Men den person, som gjorde allra störst intryck på mig – alla skickliga spelmän till trots – var dansgurun Henry Sjöberg. En otroligt karismatisk man med en outtömlig kunskap om folkdans och tillhörande musik, vars hustru Iréne ständigt fanns vid hans sida och bistod honom

Henry o Irene Sjöberg

Foto SSF arkiv

och var hans självklara partner och motpol. Vi spelmän fick förstås även prova på att dansa och det kände jag direkt att det var värdefullt att s.a.s. få den andra sidan av myntet också. Det gav en förstärkelse för hur musiken skulle användas. De här kurserna, som var de första kurserna där Henry Sjöberg delade med sig av sina kunskaper om slängpolskedansen, efter många års forskande och provande, har varit oerhört betydelsefulla för mitt intresse för folklig musik och dans och för mitt framtida musicerande. De gav många av de svar jag letat efter ända sen jag började att spela och jag återkommer fortfarande till de helgerna i mina tankar och minns upptäckarglädjen och den gryende förståelsen och samhörigheten med den här sortens musik och dans, som bara har ökat sen dess. Jag hoppas att några av dagens ungdomar får möjligheten att göra samma känslomässiga resa jag fick göra då.

Fortsättning följer - - - kanske...

Musikens stigar genom Grödinge

/Gunilla Blomkvist text och illustration

I Villa Bergtjappan i Blombacka, Södertälje spelas på fiol. Tonerna stiger ur djupet av spelsjälen Nils Wickman. Hans "Grödingepolska" leker en stund i gardinerna och hittar sedan ut genom fönstret i den ljusa försommaren och tar oss ut, just mot Grödinge. Förbi Vretaberg kan vi höra musik och slå följe i dansen.

Vid Malmsjö kan vi njuta av klassiska toner ur Emil Sjögrens pianosonat nr 2 i A-dur, andra satsen. En bit längre fram utmed stora vägen ligger "Tillflykten" där Robert Norrby tonsatte "Svarta Rudolf". Musiken dansar vidare till Vårsta där musikläraren Harald Birksjö komponerat lite nyare musik bl a "Polkagrisen", "Tänk om" och "Gunillas hambo". Den sistnämnda en 50-årspresent. Mellan träden glittrar Malmsjön.

Ibland kan vi höra sång och pianomusik från Vårstavi när Gunhild Bjerre musicerar.

Den musikaliska långdansen går över åker och äng in till Nolingē gård/säteri där Herman Sätherberg diktat "Längtan till landet/Vintern rasat ut", "Glad såsom fågeln" och "Studentsången".

Ja, naturens inverkan på mående och skapande sätter sina avtryck.

Med "Grödingepolskan" i täten drar vinden nu lekfullt med sig alla toner vidare i yster dans genom Grödinges gröna dalar, skogar, förbi torp, kyrka, och ängar till Mariebergs säteri. Där sitter en piga och gnolar på en liten polska "Vad jag har lovat" som noterats till eftervärlden av Richard Dybeck. Dansen gör ett svep över backarna där forsén möter i Byrsta övre kvarn och Hilda Carlsson bjuder sin visa "Vårblomma" med gitarrmusik. Ett barnbarn ses där spela på fiol tillsammans med sin pappa, de heter också Carlsson och flickan visst Gunilla?

Tillbaka över Kagghamra och från ett torp hörs toner från fioler. Far och son, torpare, mångsysslare och fiolspelmän. Karlsson heter de, pappa Nils och sonen Karl Oskar.

Vidare tar vinden i över sädesfälten ner till Sibble och sommardans. I Källarhagen spelas det "Grödinge Gånglåt/Visa från Sibble", "Fårgalopp", och "Forsens lek" av Gunilla Blomkvist och "Sommarvals i Sibble" av Eva Ljungman.

Långdansen av toner tar ett svep över Näs och slår följe med PM på klaviatur och Torbjörn Söderlund på bas.

Ner mot Kaggens glittrande vågor till Curt Carlsson och Gunnel Rudbeck-Carlsson i Rothugget med nyckelharpa, dragspel, fiol och sång. Dansen går lustigt vidare över glitter och blänk tills vi möts av tonerna från "Ulfsviksvalsen". Vi valsar runt en stund utanför Ulvsviks bryggor.

Se, där borta i en båt möter vi Ture Larsson från Hjortens backe i norr Stutby. Han ror ner till Hagudden/Långudden till dagsverke och fiolen har han med sig. Vi får lyssna till "Klockar'ns vals" och "Trinnbult'n" från Sorunda. Vi får även höra "När du kommer hem" efter Holmberg på Långudden. Tillsammans blir vi ett i musiken och in i den blå skymningen dansar vi.

Spelmannen Nils Karlsson med dottern Fina och sonen Karl Oskar utanför torpet i Kagghamra, ca 1909.

Foto: Södermanlands spelmansförbunds arkiv.

Ja, musiken myntar platser på kartan och bär händelser och personer med sig in i framtiden Ett levande kulturarv. Innehållet i texten ovan tar oss från 1800-talet och fram till idag.

När jag reser i Sverige så sjunger det om olika platser; Hågelby, Torekällberget, Uttringe, Sibble, Byrsta, Baggensfjärden, Hargöl, Floda, Lästringe, Äppelbo, Stensele och Undersåker för att nämna några. Nära hemma men också på längre resor. Listan kan bli lång. En fin, trygg och glädjande känsla som den folkliga musiken och sången myntat.

TACK alla spelmän/ -kvinnor på vägen!

Artikeln har varit införd i Grödinge hembygdstidning, 2-2021

Rapport från årsmötet

Lördagen den 11 mars samlades knappt 30 av förbundets medlemmar på Sigridslund för årsmöte. Äntligen kunde vi träffas igen efter flera digitala möten. Möjlighet att delta digitalt fanns dock och utnyttjades av några medlemmar. Mötet inleddes med att stipendium delades ut till Lea Sundström, elev till Jenny Tidman. Därefter vidtog mötet under ledning av Mats Hedblom. Adela Björn omvaldes som ordförande. Håkan Alm är ny revisor och Björn Ek ny webbmaster. Tyvärr lyckades inte valberedningen hitta personer till alla poster så i styrelsen är en ordinarie post och en suppleantpost vakant. Se sid 2 för övriga ledamöter.

Verksamhetsplanen bifogas här. Observera speciellt de två sista punkterna: Widmarksjubileum 2024 och förbundets 100-årsjubileum 2025! Har du idéer om hur de ska firas så tveka inte utan hör av dig till styrelsen!

Efter mötet vidtog allmänt spel före middagen. Sedan åkte många hem, men en tapper skara fortsatte spelet, kanske sitter de där än ...

Verksamhetsplan 2023

Inför det kommande verksamhetsåret kommer spelmansförbundet att fortsättningsvis ekonomiskt och med publicitet stödja lokala initiativ såsom kurser och träffar.

Under hösten har vi för avsikt att anordna ett helgläger för unga spelmän.

Vi kommer också under året att göra allt för att få tag på några som vill planera och genomföra ett låtläger sommartid för unga spelmän.

Lördag 25 mars anordnas en folkmusikträff med vis- och spelkurs i Stallarholmen. Det blir också allspel, buskspel och spel till dans. Se vidare separat inbjudan.

Det sörmländska visnätverket kommer inom kort med inbjudan och samarbete med de västmanländska arrangörerna.

En spelmansstämma planeras i samarbete med Örebro läns folkmusikförbund att äga rum i Brevens bruk den 5 augusti.

I september återkommer septemberträffen i Malmköping.

Senare under hösten planeras även en kurs med sörmländska danser.

Tidningen Sörmlandslåten kommer ut med ett vår- och ett höstnummer.

2024 och 2025

Inför 2024 kommer vi att på något sätt uppmärksamma August Widmark 1824 – 1878. En av hans släktingar i USA Eric Andrew har planer på att göra en film om hans levnad.

Under 2025 infaller vårt 100 – årsjubileum och en arbetsgrupp behövs för att planera inför detta.